

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ТКАЧЕНКО МАКСИМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 347.45/.47

**ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ)
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник

кандидат юридичних наук, доцент

Пилипенко Світлана Анатоліївна,

Національна академія внутрішніх справ,

професор кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Галянтич Микола Костянтинович,

Науково-дослідний інститут приватного права і

підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України,

заступник директора з наукової роботи

кандидат юридичних наук, професор

Кройтор Володимир Андрійович,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

професор кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «___» жовтня 2018 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04 в Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03055, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «___» вересня 2018 р.

**В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

Г. В. Чурпіта

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному суспільстві завжди існують категорії осіб, які потребують додаткової фінансової та фактичної підтримки. У багатьох випадках подібна допомога може бути отримана особами, які її потребують, в обмін на їх житло чи інше нерухоме або рухоме майно, що має значну цінність, за договором довічного утримання (догляду). Слід звернути увагу на той факт, що правове регулювання договірних зобов'язань довічного утримання (догляду) з прийняттям нових актів цивільного законодавства незалежної України (зокрема, Цивільного кодексу України 2003 р. (далі – ЦК України)) зазнало істотних змін та значного оновлення порівняно із радянською добою. Викладеним обумовлюється постійно існуючий інтерес до дослідження договору довічного утримання (догляду) та правового регулювання відповідних цивільних правовідносин.

Різні аспекти договірного права України виступали предметом наукових розвідок на рівні докторських дисертацій Т. В. Боднар («Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань», 2005 р.), С. М. Бервено («Проблеми договірного права України», 2006 р.), С. О. Погрібного («Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України», 2009 р.), О. С. Яворської («Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти», 2011 р.), М. П. Апанасюка («Договір ренти», 2014 р.) та кандидатських дисертацій, присвячених договору довічного утримання (догляду), серед яких роботи: О. М. Великороди («Договір довічного утримання», 2006 р.) та Н. Л. Цопіної («Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України», 2018 р.).

Окремі аспекти договору довічного утримання (догляду) знайшли своє відображення в роботах С. С. Алексєєва, С. О. Бородовського, М. І. Брагінського, В. В. Вітрянського, М. К. Галянтича, А. Б. Гриняка, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, О. І. Зозуляк, О. С. Іоффе, А. Ю. Кабалкіна, В. М. Коссака, В. А. Кройтора, Н. С. Кузнєцової, О. Я. Кузьмича, В. В. Луця, Л. А. Луць, Р. А. Майданика, Г. В. Макаренко, Є. О. Мічуріна, О. А. Підпригори, О. В. Розгон, В. А. Рясенцева, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, Г. Ф. Шершеневича, В. Л. Яроцького та інших.

Водночас, можна констатувати, що вчені, які досліджували договір довічного утримання (догляду), поза увагою залишили питання, пов'язані із визначенням юридичної природи договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи, порядку укладення, зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду), відповідальності сторін за порушення його умов тощо.

Вищезазначене, та недосконалість законодавчої конструкції договору довічного утримання (догляду), свідчать про актуальність обраної проблематики, а також підтверджують необхідність системного аналізу низки загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду).

Таким чином, вищевикладені обставини й обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження відповідає Основним науковим напрямкам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014–2018 рр., затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 20 грудня 2013 р. № 179 (п. 3.4.2.9); Основним напрямкам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2018 рр. (у межах п. 1.2.6. «Актуальні проблеми цивільного права в умовах реформування цивільного законодавства»), схваленим рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28); передбачено річними планами науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2014–2018 рр. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 листопада 2014 р. (протокол № 22) та включено до переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. № 289, 2014 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розв'язання теоретичних і практичних питань, що виникають у зв'язку із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду), а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства України в цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- визначити стан наукової розробки питання цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду) та окреслити методологію проведення дослідження;
- простежити еволюцію цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду);
- проаналізувати договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн;
- сформулювати поняття, визначити сутність та форму договору довічного утримання (догляду);
- з'ясувати суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду);
- розкрити зміст договору довічного утримання (догляду);
- визначити порядок укладення договору довічного утримання (догляду);
- встановити особливості зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду);
- охарактеризувати засоби забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов;
- розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення цивільного законодавства України у контексті правового регулювання договору довічного утримання (догляду).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері, що пов'язана із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду).

Предметом дослідження є договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. *Діалектичний метод* як загальний метод наукового пізнання та *історичний метод* дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, дослідити генезис цивільного законодавства, що регулює договір довічного утримання (догляду) (підрозділ 1.2). Використання *порівняльно-правового методу* дозволило дослідити зарубіжний досвід правового регулювання договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 1.3). *Метод системного аналізу*, а також *системно-структурний та формально-логічний методи* дали можливість: з'ясувати поняття та сутність договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.1), дослідити суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.2), обґрунтувати потребу в удосконаленні окремих дефініцій з обраної проблематики дослідження: договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.1), відповідальності за договором довічного утримання (догляду) (підрозділ 3.3). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися правові норми Конституції України, чинного Цивільного кодексу України, законів України, які регулюють договір довічного утримання (догляду), з'ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділи 1.1–3.2). *Структурно-функціональний метод* використовувався для аналізу суб'єктного складу та змісту договору довічного утримання (догляду), порядку укладення, зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), забезпечення виконання та відповідальності за порушення його умов, формулюванню пропозицій щодо удосконалення цивільно-правового регулювання даних питань (підрозділи 2.2–3.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України, в результаті якого сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано, що матеріальне забезпечення, що надається набувачем за договором довічного утримання (догляду), повинно в повній мірі забезпечувати відчужувачу задоволення його життєво необхідних потреб, а тому його розмір має визначатися, виходячи з прожиткового мінімуму, передбаченого для конкретної соціальної і демографічної групи населення в Україні, крім випадків, коли більший розмір такого забезпечення прямо визначений у договорі;

- аргументовано, що у випадку коли набувачем за договором довічного утримання (догляду) виступає юридична особа і догляд за відчужувачем

здійснюється працівниками, які перебувають із такою юридичною особою у трудових відносинах, відповідна трудова функція має бути передбачена посадовими обов'язками працівників, а отже і статутні цілі юридичної особи мають включати діяльність із догляду за договорами довічного утримання (догляду). В іншому випадку догляд за відчужувачем мають право здійснювати або засновники чи учасники юридичної особи, або фізичні особи, з якими юридична особа уклала цивільно-правовий договір про надання відповідних послуг;

– доведено, що у разі розірвання договору довічного утримання (догляду) у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може з урахуванням тривалості часу, протягом якого набувач належно виконував свої обов'язки за договором, залишити за набувачем право власності на частину майна або прийняти рішення про повернення майна у власність відчужувача і зобов'язати його відшкодувати набувачеві понесені витрати;

– обґрунтовано, що з метою забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду), за яким на набувача покладається обов'язок утримання як відчужувача, так і третьої особи, доцільно терміном чинності обмежень прав набувача, передбаченого ст. 754 ЦК України, вважати день настання складного юридичного факту, що охоплює як факт смерті відчужувача, так і факт смерті третьої особи, на користь якої укладено договір довічного утримання (догляду). При цьому днем настання відповідного юридичного факту слід вважати день смерті того з суб'єктів правовідносин із довічного утримання (догляду), який помер пізніше;

удосконалено:

– періодизацію еволюції правового регулювання інституту довічного утримання (догляду) в цивільному праві України. До відповідних періодів пропонується віднести: 1) перший період (1922 р. – 1963 р.), що опосередкував становлення інституту довічного утримання (догляду), недоліком якого була фрагментарна правова регламентація договору довічного утримання (догляду) нормами цивільного законодавства СРСР; 2) другий період (1963 р. – 2003 р.), під час якого інститут довічного утримання (догляду) вперше здобув не лише детальну правову регламентацію у цивільному законодавстві УРСР, а й набув практичної реалізації; 3) третій період (2003 р. – до теперішнього часу), за якого норми, що регламентують договір довічного утримання (догляду), приведені у відповідність до сучасних соціально-економічних умов;

– наукові судження щодо співвідношення правових категорій «утримання» та «догляд». Встановлено, що утримання передбачає забезпечення матеріальними та грошовими ресурсами. Натомість, догляд не обов'язково пов'язаний з наданням матеріальної допомоги і опосередковується участю набувача в житті відчужувача, наданням набувачем відчужувачу послуг, обсяг яких передбачений договором;

– положення, відповідно до якого істотними умовами договору довічного утримання (догляду) слід вважати: а) умову про предмет договору; б) умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів довічного

утримання (догляду), а саме: грошова оцінка матеріального забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу або третій особі, на користь якої укладено договір; розмір та кадастровий номер земельної ділянки, право на яку переходить до набувача за договором довічного утримання (догляду) у зв'язку з переходом права власності на житловий будинок, будівлю або споруду (крім багатоквартирних будинків); дані щодо частини помешкання, в якій відчужувач або третя особа має право проживати, у випадку, коли за договором набувач зобов'язаний забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором довічного утримання (догляду); в) умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди;

– висновок щодо можливості процесуального правонаступництва у справах про розірвання договору довічного утримання (догляду) спадкоємцями відчужувача у випадку, якщо позов про розірвання відповідного договору було пред'явлено до суду за життя відчужувача;

дістало подальший розвиток:

– положення про те, що предметом договору довічного утримання (догляду) є сукупність дій щодо забезпечення однієї сторони (відчужувача) утриманням та (або) доглядом довічно, а також щодо передачі іншій стороні (набувачеві) у власність житлового будинку, квартири або їх частини, іншого нерухомого майна або рухомого майна, що має значну цінність;

– теза про те, що у разі заміни набувача за договором довічного утримання (догляду) членом його сім'ї або іншою особою за згодою відчужувача та первісного набувача передаються не лише обов'язки набувача, але й право власності на майно, що є об'єктом договору довічного утримання (догляду). У такому разі право власності на майно підлягає державній реєстрації на підставі двох правовстановлюючих документів: договору довічного утримання (догляду) та договору про заміну набувача;

– твердження про те, що смерть відчужувача є юридичним фактом, який тягне лише часткове припинення зобов'язання з довічного утримання та (або) догляду, оскільки частина обов'язків набувача мають бути виконані після смерті відчужувача (зокрема – обов'язок із поховання). Водночас, встановлено, що у випадку укладення договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи факт смерті відчужувача не має правоприпиняючого значення, оскільки набувач продовжує виконувати свої обов'язки за відповідним договором;

– наукове судження щодо класифікації правових норм, які регулюють порядок укладення договорів довічного утримання (догляду), залежно від об'єкта правового регулювання на: правові норми, що визначають загальні (базові) положення укладення цивільно-правових договорів; правові норми, що закріплюють загальний (традиційний) порядок укладення договорів про передання майна у власність; правові норми, що регламентують спеціальний порядок укладення договорів довічного утримання (догляду); правові норми, що встановлюють додаткові вимоги поряд із загальними правилами укладення договорів довічного утримання (догляду).

На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо удосконалення правового регулювання договору довічного утримання (догляду), а саме пропонується внести зміни до ч. 3 ст. 749 ЦК України, ч. 1 ст. 752 ЦК України, ст. 754 ЦК України, ч. 2 ст. 755 ЦК України, ч. 2 ст. 756 ЦК України та до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції впроваджені та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній роботі* – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного права з питань договору довічного утримання (догляду);

– *законотворчій діяльності* – в процесі удосконалення цивільного законодавства України, яке регулює договір довічного утримання (догляду) (довідка Інституту Верховної Ради України від 01 червня 2018 року № 22/257. 1-15);

– *правозастосовній діяльності* – під час укладення договорів довічного утримання (догляду) та при розгляді спорів між відчужувачами та набувачами, а також у процесі підготовки науково-практичних коментарів до ЦК України (акт впровадження Подільського районного суду м. Києва від 20 жовтня 2017 року);

– *освітньому процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільне право та процес» та відповідних спецкурсів; при підготовці навчально-методичних матеріалів з указаних дисциплін (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 04 вересня 2017 року).

Апробація результатів дисертації. Основні результати, висновки і пропозиції дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (м. Переяслав-Хмельницький, 28–29 лютого 2016 р.); «Права людини та проблеми організації функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 21–22 квітня 2017 р.); «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 8–9 вересня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені в дев'яти публікаціях, у тому числі в п'яти статтях у наукових фахових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави, трьох тезах виступів на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (261 найменування на 24 сторінках) і чотирьох додатків (на 13 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з них основного тексту – 197 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України» складається із трьох підрозділів, у яких визначається стан наукової розробки питання цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду) та методологія проведення дослідження, простежується еволюція цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду), надається характеристика договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві зарубіжних країн.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки питання цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду) та методологія проведення дослідження»* проведений аналіз стану наукової розробки проблем, що виникають у зв'язку із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду), з метою виявлення прогалин і протиріч в регулюванні цього інституту, формування самостійного бачення існуючих проблем та шляхів їхнього розв'язання.

Встановлено, що договір довічного утримання (догляду) вже досить тривалий час знаходиться у фокусі наукового вивчення, однак його генезис та розвиток залишаються недостатньо вивченими в українській юридичній науці.

Наукові роботи, які побачили світ після введення інституту довічного утримання (догляду) у вітчизняне цивільне законодавство, були значною мірою зосереджені на розгляді його законодавчих і теоретичних основ. Лише з появою значного масиву джерел судової практики з питань укладення, припинення та розірвання договорів довічного утримання (догляду) з'явилися більш глибокі та комплексні наукові розвідки українських цивілістів. Водночас, встановлено, що у новітніх дисертаційних роботах, присвячених даній проблематиці (О.М. Великорода «Договір довічного утримання», 2006 р., Н.Л. Цопіна «Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України, 2018 р.) досліджені лише окремі аспекти правового регулювання договору довічного утримання.

Окрема увага приділена методології дослідження договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Обґрунтована необхідність застосування таких методів як: діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системного аналізу, системно-структурний, формально-логічний та формально-юридичний, структурно-функціональний, тощо.

У підрозділі 1.2 *«Еволюція цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду)»* встановлено, що становлення інституту довічного утримання в Україні має свою тривалу історію, беручи початки ще з часів звичаєвого права традиційної української громади. Після розпаду середньовічної козацької держави українське суспільство вступило в епоху модернізації під впливом двох імперій і правова регламентація довічного утримання набрала договірних писаних форм, увійшовши до предметного поля дискусії цивілістів із приводу класифікації цього інституту та розміщення в конкретній галузі права. Але остаточно поняття довічного утримання в

сучасному вигляді в Україні сформувалося лише на початку ХХІ ст., зі спеціальним правовим регулюванням та розумінням законодавця місця цього договору в системі цивільно-правових договорів, його значення для сторін, що укладають цей правочин.

Виокремлено етапи становлення та розвитку інституту довічного утримання (догляду) у цивільному праві України, серед яких: 1) перший період (1922 р. – 1963 р.), що опосередкував становлення інституту довічного утримання (догляду), недоліком якого була фрагментарна правова регламентація договору довічного утримання (догляду) нормами цивільного законодавства СРСР; 2) другий період (1963 р. – 2003 р.), під час якого інститут довічного утримання (догляду) вперше здобув не лише детальну правову регламентацію у цивільному законодавстві УРСР, а й набув практичної реалізації; 3) третій період (2003 р. – до теперішнього часу), за якого норми, що регламентують договір довічного утримання (догляду), приведені у відповідність до сучасних соціально-економічних умов.

У підрозділі 1.3 *«Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн»* встановлено, що у різних країнах світу законодавець диференційовано підходить до регулювання договору довічного утримання (догляду). Обґрунтовано, що зарубіжний досвід правового регулювання договору довічного утримання (догляду) може бути використаний і українським законодавцем.

Встановлено, що Україна входить до групи країн, у законодавстві яких договір довічного утримання (догляду) виокремлено в самостійний інститут цивільного права. В українському цивільному праві цей правочин регламентовано подібно до законодавства таких країн як Росія, Республіка Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Грузія, Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Латвія, Естонія, а також Швейцарія, Угорщина, Польща, Японія. Натомість у законодавстві Франції, Іспанії, Австрії, Китаю, Філіппін «інститут довічного утримання» подається у вигляді довічної ренти (у формі грошових виплат), а у законодавстві Німеччини, Італії, Квебеку, Вірменії, Азербайджану – як у вигляді грошової, так і натуральної довічної ренти.

Окрема увага приділена питанню припинення договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн. Встановлено, що за цивільним законодавством значної кількості країн витрати, понесені набувачем на утримання та (або) догляд відчужувача за договором довічного утримання (догляду), у випадку припинення договору до моменту його повного виконання, не підлягають поверненню. Такий підхід має стимулювати набувача добросовісно виконувати свої обов'язки за договором. Натомість закріплена у вітчизняному цивільному законодавстві норма, згідно із якою, у разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором, на погляд автора, з позитивного боку характеризує порядок припинення договору довічного утримання в Україні порівняно із положеннями законодавства інших держав,

оскільки вказана норма спрямована на захист інтересів добросовісних набувачів за договором.

Розділ 2 «Юридична характеристика договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України» складається із трьох підрозділів, у яких розкрито наукові положення стосовно поняття та сутності договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Встановлений суб'єктний склад та істотні умови договору довічного утримання (догляду), а також досліджений зміст даного договору.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, сутність та форма договору довічного утримання (догляду)»* сформульовано поняття, з'ясовано сутність та визначено форму договору довічного утримання (догляду).

Обґрунтовано, що договір довічного утримання є консенсуальним, відплатним, одностороннім з ознаками двостороннього договору та алеаторним (ризиковим) договором.

Встановлена необхідність удосконалення норм, що регламентують визначення поняття довічного утримання (догляду). Зокрема, запропоновано включити до визначення поняття «договір довічного утримання (догляду)», закріпленого у цивільному законодавстві, положення, що стосуються довічного утримання третьої особи.

З урахуванням отриманих результатів, автором запропоноване визначення поняття «договір довічного утримання (догляду) на користь третьої особи» як договору, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати третю особу, на користь якої укладено договір, утриманням та (або) доглядом довічно. При цьому, третя особа, що забезпечується утриманням та (або) доглядом виступає виключно в ролі особи, яка забезпечується утриманням, та не є окремою стороною в договорі. Відповідно – її згода на укладення договору не є необхідною.

З'ясовано, що цивільним законодавством України встановлені обов'язкові вимоги стосовно письмової форми договору довічного утримання (догляду) та щодо його нотаріального посвідчення. Отже, момент виникнення прав та обов'язків між сторонами, передбачених договором утримання (догляду), настає з моменту нотаріального посвідчення договору (викладене стосується у тому числі виникнення права власності у набувача щодо рухомого майна, яке йому передається за договором). У випадку, коли договір довічного утримання (догляду) не був посвідчений нотаріально, право власності на рухоме майно, що передається за договором довічного утримання (догляду), виникає з моменту набрання законної сили рішенням суду. Якщо об'єктом договору є нерухоме майно, то право власності на таку нерухомість підлягає обов'язковій державній реєстрації і переходить до набувача тільки з моменту його державної реєстрації.

У підрозділі 2.2 *«Суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду)»* досліджено коло учасників договору довічного утримання (догляду) відповідно до цивільного законодавства України.

Обґрунтована наукова позиція, згідно із якою відчужувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути фізична особа незалежно від її віку та стану здоров'я. Стан здоров'я відчужувача (зокрема – стан психічного здоров'я) не впливає на здатність бути стороною досліджуваного договору і матиме суттєве значення лише для вирішення питання щодо обсягу цивільної дієздатності даної фізичної особи та здатності самостійно укласти договір довічного утримання (догляду).

Доведено, що будь-яка фізична особа, незалежно від обсягу її дієздатності, може бути відчужувачем за договором довічного утримання (догляду). Водночас обґрунтовується, що фізична особа, визнана недієздатною, може бути відчужувачем у разі укладення договору від її імені опікуном та лише у випадку встановлення опіки над майном фізичної особи, визнаної недієздатною.

Встановлено, що законодавство України не містить обмежень щодо укладання юридичними особами договорів довічного утримання (догляду) і для здійснення такої діяльності не потрібне ліцензування. Проте, якщо догляд за відчужувачем здійснюється безпосередньо працівниками, що перебувають із юридичною особою у трудових відносинах, то така їх трудова функція має бути передбачена посадовими обов'язками, а отже і статутні цілі юридичної особи мають включати діяльність із догляду за договорами довічного утримання. В інших випадках догляд за відчужувачем мають право здійснювати або засновники чи учасники юридичної особи, або фізичні особи, з якими юридична особа уклала цивільний договір про надання відповідних послуг, без спеціального закріплення такої діяльності в установчих документах юридичної особи.

У підрозділі 2.3 «Зміст договору довічного утримання (догляду)» проаналізовано зміст договору довічного утримання (догляду), а також розроблене авторське бачення класифікації та змісту істотних умов договору довічного утримання (догляду).

Доведено, що зміст договору довічного утримання (догляду) становлять істотні умови договору, а також права та обов'язки його сторін.

У розрізі проблематики дослідження розкриті характеристики таких груп істотних умов як: а) умови про предмет договору; б) умов, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів довічного утримання (догляду), а саме: грошова оцінка матеріального забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу або третій особі, на користь якої укладено договір; розмір та кадастровий номер земельної ділянки, право на яку переходить до набувача за договором довічного утримання (догляду) у зв'язку з переходом права власності на житловий будинок, будівлю або споруду (крім багатоквартирних будинків); дані щодо частини помешкання, в якій відчужувач або третя особа має право проживати, у випадку, коли за договором набувач зобов'язаний забезпечити відчужувача або третю особу житлом у будинку (квартирі), який йому переданий за договором довічного утримання (догляду); в) умов, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Запропоновано предметом договору довічного утримання (догляду) вважати сукупність дій щодо забезпечення однієї сторони (відчужувача) утриманням та (або) доглядом довічно, а також – передачі іншій стороні (набувачеві) у власність нерухомого майна або рухомого майна, яке має значну цінність.

Доведена необхідність розширення переліку об'єктів індексації грошових доходів населення, закріплених у Законі України «Про індексацію грошових доходів населення», шляхом включення до нього грошової оцінки матеріального забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу за договором довічного утримання (догляду).

Розділ 3 «Укладення, зміна припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), забезпечення виконання та відповідальність за порушення його умов» складається з трьох підрозділів, які розкривають наукові положення щодо укладення, зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), а також забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальності за порушення його умов.

У підрозділі 3.1 «Укладення договору довічного утримання (догляду)» проведений аналіз чинної нормативної бази, якою урегульовані суспільні відносини, що виникають між сторонами під час укладення договору довічного утримання (догляду), з метою визначення особливостей даного процесу.

Дослідження нормативно-правового регулювання порядку укладення договору довічного утримання (догляду) проведене у розрізі наступних груп юридичних норм, що: визначають загальні (базові) положення укладення цивільно-правових договорів; закріплюють загальний (традиційний) порядок укладення договорів про передання майна у власність; регламентують спеціальний порядок укладення договорів довічного утримання (догляду); встановлюють додаткові вимоги поряд із загальними правилами укладення договорів довічного утримання (догляду).

Основними особливостями, що характеризують процес укладення договору довічного утримання (догляду) є: по-перше, відносини довічного утримання (догляду) між відчужувачем та набувачем обов'язково мають оформлюватися шляхом укладення відповідного договору; по-друге, договір довічного утримання є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення. Для випадків, коли за договором довічного утримання (догляду) передається нерухоме майно, договір слід вважати укладеним з моменту державної реєстрації права власності та обтяжень на вказане майно; по-третє, договір довічного утримання (догляду) має бути укладений у визначеній законодавством формі.

У підрозділі 3.2 «Зміна, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду)» проаналізовані загальні положення цивільного законодавства про зміну, припинення та розірвання зобов'язань за договором довічного утримання (догляду).

Зазначено, що закріплене у ЦК України положення, яке підтримується окремими вченими, відносно припинення договору довічного утримання

(догляду) зі смертю відчужувача потребує уточнення. Зокрема смерть відчужувача не є підставою припинення договору довічного утримання (догляду), якщо він укладений на користь третьої особи. Крім того, якщо договором довічного утримання (догляду) передбачено обов'язок набувача із поховання відчужувача, смерть останнього є юридичним фактом, який тягне лише часткове припинення зобов'язання з довічного утримання. Незважаючи на те, що зобов'язання довічного утримання (догляду) нерозривно пов'язане із особою відчужувача, у окремих випадках допускаються правонаступництво спадкоємців відчужувача (зокрема, коли відчужувач за життя подав позов про розірвання договору довічного утримання (догляду) та помер до вирішення справи судом). Смерть набувача матиме наслідком припинення договору довічного утримання (догляду) виключно за умови, якщо у набувача немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття майна, переданого відчужувачем.

Встановлено, що при вирішенні питання про залишення за набувачем права власності на частину майна у разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем, необхідно передбачити альтернативу у вигляді зобов'язання відчужувача відшкодувати набувачеві понесені витрати з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором, витрат, понесених набувачем та вартості майна, яке було передане за цим договором.

Доведено, що у разі заміни набувача за договором довічного утримання (догляду) членом його сім'ї або іншою особою за згодою відчужувача та первісного набувача передаються не лише обов'язки набувача, але й право власності на майно, що є об'єктом договору довічного утримання (догляду). У такому разі право власності на майно підлягає державній реєстрації на підставі двох правовстановлюючих документів: договору довічного утримання (догляду) та договору про заміну набувача.

Обґрунтовано висновок про те, що зміна, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду) регулюється спеціальними правилами, встановленими цивільним законодавством для даного виду договорів. Оскільки загальні норми, встановлені ЦК України з метою регулювання договірних відносин довічного утримання (догляду), охоплюють умови, підстави та порядок припинення договорів довічного утримання (догляду), такі норми пропонується розглядати як основоположні правила. У свою чергу, спеціальні норми, що містяться у главі 57 ЦК України, конкретизують загальні норми, доповнюють їх, а також містять окремі виключення, виходячи з особливостей договору довічного утримання (догляду).

У підрозділі 3.3 *«Забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов»* зазначається, що повернення права власності на майно відчужувачу у разі невиконання або неналежного виконання набувачем обов'язків за договором має на меті не лише покарання набувача, який не виконує або неналежно виконує свої обов'язки, але також дозволяє відновити майновий стан відчужувача на момент укладення договору.

З'ясовано, що заборона відчуження може накладатися на нерухоме майно, майнові права на нерухоме майно та на транспортні засоби, що підлягають державній реєстрації. Якщо за договором довічного утримання (догляду) передається рухоме майно, що має значну цінність (окрім транспортних засобів, що підлягають державній реєстрації), то законодавством України не передбачено накладення заборони відчуження такого майна. У зв'язку із цим запропоновано доповнити ч. 1 ст. 754 ЦК України наступним положенням: «При посвідченні договору довічного утримання (догляду) нотаріус накладає заборону відчуження на майно, передане за договором довічного утримання, шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках договору».

Встановлено, що відповідальність за договором довічного утримання (догляду) може бути покладена як на набувача майна, так і на його відчужувача. Отримано висновок про те, що цивільно-правова відповідальність в договорі довічного утримання (догляду) – це обов'язок по відшкодуванню збитків або немайнової моральної шкоди, сплаті неустойки чи інших форм відповідальності, що передбачаються договором, або цивільним законодавством та накладаються на відчужувача чи набувача за невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором довічного утримання (догляду).

З урахуванням одержаних результатів, запропоновані доповнення до ЦК України, які дозволять заповнити прогалини у цивільно-правовому регулюванні договору довічного утримання (догляду).

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у всебічному дослідженні договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення цивільного законодавства.

Найбільш вагомими науковими результатами є такі висновки.

1. Визначено стан наукової розробки питання та методологічні засади дослідження договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Встановлено, що договір довічного утримання (догляду) вже досить тривалий час знаходиться у фокусі наукового вивчення, однак його генезис та розвиток залишаються недостатньо вивченими в українській юридичній науці. Наукові роботи, які побачили світ після уведення інституту довічного утримання (догляду) у вітчизняне цивільне законодавство, були значною мірою зосереджені на розгляді його законодавчих і теоретичних основ. І лише з появою значного масиву джерел судової практики з питань укладення, припинення та розірвання договорів довічного утримання (догляду) з'явилися більш глибокі та комплексні наукові розвідки українських цивілістів. Водночас, встановлено, що у дисертаційних роботах, присвячених даній проблематиці (О. М. Великорода «Договір довічного утримання», 2006 р., Н. Л. Цопіна

«Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України, 2018 р.) досліджені лише окремі аспекти правового регулювання договору довічного утримання (догляду).

2. Виокремлено етапи становлення та розвитку інституту довічного утримання (догляду) у цивільному праві України, серед яких: 1) перший період (1922 р. – 1963 р.), що опосередкував становлення інституту довічного утримання (догляду), недоліком якого була фрагментарна правова регламентація договору довічного утримання (догляду) нормами цивільного законодавства СРСР; 2) другий період (1963 р. – 2003 р.), під час якого інститут довічного утримання (догляду) вперше здобув не лише детальну правову регламентацію у цивільному законодавстві УРСР, а й набув практичної реалізації; 3) третій період (2003 р. – до теперішнього часу), за якого норми, що регламентують договір довічного утримання (догляду), приведені у відповідність до сучасних соціально-економічних умов.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду). Встановлено, що у різних країнах світу законодавець диференційовано підходить до регулювання відносин із довічного утримання. Зарубіжний досвід теоретично корисний і для українського законодавства, хоча в Україні інститут довічного утримання (догляду) пройшов свій шлях становлення і розвитку. Наявність у вітчизняному цивільному законодавстві норми, згідно із якою, у разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором, з позитивного боку характеризує порядок припинення договору довічного утримання в Україні порівняно із положеннями законодавства інших держав, оскільки спрямоване на захист інтересів добросовісних набувачів за договором.

4. Сформульовано поняття договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Договір довічного утримання (догляду) – це договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача або третю особу, на користь якої укладено договір, утриманням та (або) доглядом довічно.

5. Охарактеризовано договір довічного утримання (догляду) як консенсуальний, відплатний, односторонній з ознаками двостороннього договору та алеаторний (ризиковий) договір.

6. Проаналізовано суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду). Обґрунтовано, що сторонами договору довічного утримання (догляду) можуть бути: відчужувач (фізична особа незалежно від віку і стану здоров'я) та набувач (повнолітня дієздатна фізична особа, або юридична особа). Незважаючи на те, що за договором утримання та (або) доглядом може забезпечуватися також третя особа, автор не вважає її окремою стороною в договорі.

7. Уточнено істотні умови договору довічного утримання (догляду): умови про предмет договору; умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів довічного утримання; умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

8. Встановлено, що предметом договору довічного утримання (догляду) є сукупність дій щодо забезпечення однієї сторони (відчужувача) утриманням та (або) доглядом довічно, а також – передачі іншій стороні (набувачеві) у власність житлового будинку, квартири або їх частини, іншого нерухомого майна або рухомого майна, яке має значну цінність.

9. Визначено, що правові норми, які регулюють порядок укладення договорів довічного утримання, залежно від об'єкта правового регулювання поділяються на: правові норми, що визначають загальні (базові) положення укладення цивільно-правових договорів; правові норми, що закріплюють загальний (традиційний) порядок укладення договорів про передання майна у власність; правові норми, що регламентують спеціальний порядок укладення договорів довічного утримання (догляду); правові норми, що встановлюють додаткові вимоги поряд із загальними правилами укладення договорів довічного утримання (догляду).

10. Встановлено особливості зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), якими є: можливість припинення договору довічного утримання належним виконанням і у інших випадках, крім смерті відчужувача (зокрема – у разі смерті третьої особи, у випадку, коли договір укладений відчужувачем на її користь); незважаючи на те, що зобов'язання довічного утримання (догляду) нерозривно пов'язане із особою відчужувача, у окремих випадках допускаються правонаступництво певних процесуальних прав спадкоємцями відчужувача (зокрема, коли відчужувач за життя подав позов про розірвання договору довічного утримання та помер до вирішення справи судом) за умови прийняття ними спадщини в установленому законом порядку; смерть набувача матиме наслідком припинення договору довічного утримання виключно за умови, якщо у набувача немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття майна, переданого відчужувачем; у випадку укладення договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи факт смерті відчужувача не має правоприпиняючого значення, оскільки набувач продовжує виконувати свої обов'язки за відповідним договором.

11. Охарактеризовано засоби забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов. Визначено доцільність закріплення у вітчизняному законодавстві обов'язку накладення заборони відчуження на будь-яке майно, передане за договором довічного утримання (догляду), шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках договору. Встановлено, що відповідальність за договором довічного утримання (догляду) може бути покладена як на набувача майна, так і на його відчужувача.

12. На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо удосконалення правового регулювання договору довічного утримання (догляду), а саме пропонується внести зміни до:

– ч. 3 ст. 749 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«Набувач зобов'язаний у разі смерті відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої укладено договір, поховати його (їх), навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду).

У випадку, якщо договором довічного утримання (догляду) було передбачено обов'язок набувача поховати відчужувача та (або) третю особу, на користь якої укладено договір, договір довічного утримання (догляду) залишається чинним після смерті відчужувача та (або) третьої особи до моменту повного виконання набувачем такого обов'язку.

Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на поховання відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої було укладено договір, мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем».

– ч. 1 ст. 752 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«У разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача члену сім'ї набувача або іншій особі за їхньою згодою.

У такому випадку право власності на майно, що передається за договором довічного утримання (догляду), переходить до особи, якій передано обов'язки набувача, та підлягає державній реєстрації на підставі двох правовстановлюючих документів: договору довічного утримання (догляду) та договору про заміну набувача».

– ст. 754 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«Стаття 754. Забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду)

1. Набувач не має права до смерті відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої укладений договір, продавати, дарувати, міняти майно, передане за договором довічного утримання (догляду), укладати щодо нього договір застави, передавати його у власність іншій особі на підставі іншого правочину.

2. На майно, передане набувачу за договором довічного утримання (догляду), не може бути звернене стягнення протягом життя відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої укладений договір.

3. Втрата (знищення), пошкодження майна, яке було передане набувачеві, не є підставою для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем та (або) третьою особою, на користь якої укладений договір».

– ч. 2 ст. 755 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«Договір довічного утримання (догляду) припиняється зі смертю відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої укладено договір. У частині обов'язку із поховання відчужувача або третьої особи договір довічного утримання (догляду) залишається чинним після смерті відчужувача (третьої особи) до моменту повного виконання набувачем такого обов'язку».

– ч. 2 ст. 756 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«У разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають істотне значення, суд може з урахуванням тривалості часу, протягом якого набувач належно виконував свої

обов'язки за договором, залишити за набувачем право власності на частину майна або прийняти рішення про повернення майна у власність відчужувача і зобов'язати його відшкодувати набувачеві понесені витрати».

– Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» доповнивши ч. 1 статті 2 абзацом сьомим такого змісту: «грошова оцінка матеріального забезпечення, яке щомісячно має надаватися відчужувачу за договором довічного утримання (догляду)».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ткаченко М. В. Історія розвитку договору довічного утримання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 35. С. 9–32.

2. Ткаченко М. В. Істотні умови договору довічного утримання. *Юридичний вісник*. 2017. № 1. С. 265–273.

3. Ткаченко М. В. Особливості укладення договору довічного утримання на користь третьої особи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 24–29.

4. Ткаченко М. В. Поняття та сутність договору довічного утримання. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. Республіка Молдова, 2017. № 3. С. 76–79.

5. Ткаченко М. В. Припинення договору довічного утримання в цивільному праві зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 34–38.

6. Ткаченко М. Суб'єктний склад договору довічного утримання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. № 78. С. 163–170.

7. Ткаченко М. В. Договір довічного утримання у роботах українських цивілістів 2004-2010 років. *Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії*: матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Переяслав-Хмельницький, 28-29 лютого 2016 р.), Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 168–169.

8. Ткаченко М. В. Грошова оцінка матеріального забезпечення як істотна умова договору довічного утримання (догляду). *Права людини та проблеми організації функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 21-22 квітня 2017 р.). Запоріжжя, 2017. С. 118–120.

9. Ткаченко М. В. Зміст договору довічного утримання (догляду). *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 8-9 вересня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 47–52.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко М. В. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України. Здійснено аналіз стану наукової розробки договору довічного утримання (догляду), окреслено методологію проведення відповідного дослідження, а також простежено еволюцію цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду).

Проаналізовано суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду), уточнено істотні умови та розкрито зміст договору довічного утримання (догляду). Сформульовано поняття договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи у цивільному праві України. Досліджено укладення, припинення, зміну та розірвання договору довічного утримання (догляду). Охарактеризовано засоби забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов. На підставі аналізу наукової доктрини та чинного законодавства України внесено пропозиції щодо вдосконалення окремих правових норм.

Ключові слова: договір довічного утримання (догляду), відчужувач, набувач, предмет договору, нерухоме майно, рухоме майно, зміст договору, укладення, зміна, припинення та розірвання договору.

АННОТАЦИЯ

Ткаченко М. В. Договор пожизненного содержания (ухода) в гражданском праве Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

Диссертация является комплексным научным исследованием договора пожизненного содержания (ухода) в гражданском праве Украины.

Анализ исторических нормативных документов и научных работ учёных относительно договора пожизненного содержания (ухода) дал возможность сделать вывод о том, что договор пожизненного содержания (ухода) уже довольно продолжительное время находится в фокусе научного изучения, однако его генезис и развитие остаются недостаточно изученными в украинской юридической науке.

В научной работе определена методология проведения соответствующего исследования, прослежена эволюция гражданско-правового регулирования

договорных отношений пожизненного содержания (ухода). Историю становления института пожизненного содержания (ухода) предложено рассматривать в пределах трех периодов.

Охарактеризован договор пожизненного содержания (ухода) как консенсуальный, возмездный, двусторонний и алеаторный (рисковый) договор.

Установлено соотношение правовых категорий «содержание» и «уход». Обосновано, что содержание предусматривает обеспечение материальными и денежными ресурсами. В тоже время, уход не обязательно связан с предоставлением материальной помощи и опосредуется участием приобретателя в жизни отчуждателя, предоставлением приобретателем отчуждателю услуг, объем которых предусмотрен договором.

Проанализирован субъектный состав договора пожизненного содержания (ухода). Обосновано, что сторонами договора пожизненного содержания (ухода) могут быть: отчуждатель (физическое лицо независимо от его возраста и состояния здоровья) и приобретатель (совершеннолетнее дееспособное физическое лицо, либо юридическое лицо). Несмотря на то, что по договору содержанием и (или) уходом может обеспечиваться также третье лицо, автор не считает его отдельной стороной в договоре.

Раскрыто содержание договора пожизненного содержания (ухода), который составляют существенные условия договора, а также другие условия, определенные по усмотрению сторон и согласованные ими. Уточнены существенные условия, а также установлен предмет договора пожизненного содержания (ухода).

Сформулировано понятие договора пожизненного содержания (ухода) в пользу третьего лица в гражданском праве Украины.

Классифицированы правовые нормы, регулирующие порядок заключения договоров пожизненного содержания, в зависимости от объекта правового регулирования.

Установлены особенности прекращения, изменения и расторжения договора пожизненного содержания (ухода).

Охарактеризованы способы обеспечения исполнения договора пожизненного содержания (ухода) и ответственность за нарушение его условий. Установлено, что ответственность по договору пожизненного содержания (ухода) может быть возложена как на приобретателя имущества, так и на его отчуждателя.

Сделаны предложения относительно возможности наложения запрета отчуждения любого имущества, которое передается приобретателю по договору пожизненного содержания (ухода).

Раскрыта необходимость закрепления в отечественном законодательстве ряда положений, направленных на усовершенствование правового регулирования правоотношений, связанных с пожизненным содержанием (уходом).

Ключевые слова: договор пожизненного содержания (ухода), отчуждатель, приобретатель, предмет договора, недвижимое имущество,

движимое имущество, содержание договора, заключение, изменение, прекращение и расторжение договора.

SUMMARY

Tkachenko M. V. Life maintenance (care) contract in the Civil law of Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

Thesis for the degree of Candidate of Sciences in specialty 12.00.03 – Civil law and Civil Procedure; Family Law; International Private Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The thesis is a complex scientific research on life maintenance (care) contract in the civil law of Ukraine. It contains the performed analysis of the state of scientific elaboration on life maintenance (care) contract, the methodology of conducting the corresponding research, and also the evolution of the civil law regulation of life maintenance (care) contract.

The subjective composition of life maintenance (care) contract is analyzed, the essential terms and disclosed the content of life maintenance (care) contract are specified. The concept of life maintenance (care) contract in favor of a third party in the civil law of Ukraine is formulated. The conclusion, change, cessation and termination of life maintenance (care) contract are investigated. The means of ensuring fulfilment of life maintenance (care) contract and responsibility for violation of its conditions are described. On the basis of the analysis of scientific doctrine and the current legislation of Ukraine, the proposals to improve certain legal norms were made.

Keywords: life maintenance (care) contract, transferor, transferee, subject of the contract, real estate, personal estate, content of the contract, conclusion, change, cessation and termination of the contract.